

Partner av
Den internasjonale kampanjen
for å avskaffe atomvåpen (ICAN)

NORSKE LEGER MOT ATOMVÅPEN

Medlemsblad
Nr. 1 2023 – Årgang 41

EN TRYGGERE VERDEN
UTEN ATOMVÅPEN!

ICAN Act On It Forum

Oslo, mars 2023

STEFFEN KONGSTAD
Det humanitære initiativet

ERIK MARTINIUSSEN
Ny daglig leder

MARIANNE BORGEN
Reisebrev fra Hiroshima

REDAKTØR

Anja Lillegraven

DESIGN

VON Kommunikasjon

TRYKK

Fagtrykk Trondheim AS

FORSIDEFOTO

Morgan Mackay

NORSKE LEGER MOT ATOMVÅPEN

c/o Sentralen
PB 183 Sentrum
0102 Oslo

Besøksadresse:

Sentralen
Øvre Slottsgate 3
0157 Oslo

STYRELEDER

Signe Flottorp

DAGLIG LEDER

Anja Lillegraven

Norske leger mot atomvåpen er del av den internasjonale legebevegelsen mot atomvåpen (International Physicians for the Prevention of Nuclear War, IPPNW), og partner i Den internasjonale kampanjen for å avskaffe atomvåpen (International Campaign to Abolish Nuclear Weapons, ICAN).

INNHold

- 3 Leder
- 4 ICAN act on it forum
- 10 Parlamentariker konferanse
- 11 IPPNWs verdenskongress
- 12 Ny daglig leder
- 14 Kampen mot atomvåpen er viktigere enn noen gang
- 16 Et tilbakeblikk på det humanitære initiativet
- 22 Bokanmeldelse: Militærnekting
- 26 Dommedagsklokka

Signe Flottorp
Styreleder Norske leger
mot atomvåpen

STØRRE TRUSSEL – STYRKET KAMP

I januar i år ble Dommedagsklokka stilt fram 10 sekunder til 90 sekunder på midnatt. Dette er nærmere midnatt - et bilde på verdens undergang - enn noen gang siden Bulletin of Atomic Scientists stilte denne symbolske klokka første gang i 1947. Du kan lese mer om Dommedagsklokka i artikkelen til Kirsten Osen.

Når faren for bruk av atomvåpen nå er større enn under den kalde krigen, er jeg glad for at vi i Norske leger mot atomvåpen og i Den internasjonale legebevegelsen mot atomkrig (International Physicians for the Prevention of Nuclear War - IPPNW) forsterker arbeidet for å legge press på myndighetene verden over for at de skal ta avstand fra atomvåpen.

ICAN Act On It Forum var et stort internasjonalt møte for sivilsamfunnet om nedrustning i Oslo 9. og 10. mars. Maja Fjellvåg Thompson, rådgiver i Norske leger mot atomvåpen, hadde hovedansvaret for planlegging og gjennomføring av dette svært vellykkede arrangementet. Stor takk! Vi inviterte til ICAN Act On It Forum 10 år etter at Norge var vertskap for den første mellomstatlige konferansen om de humanitære konsekvensene av atomvåpen. Mexico og Østerrike hadde oppfølgingskonferanser i 2014. Dette førte fram til forbudstraktaten mot atomvåpen som et stort flertall av FNs medlemsland vedtok i 2017. I Steffen Kongstad sin artikkel kan du lese om hvorfor og hvordan det hele startet for ti år siden.

Norske myndigheter har ikke fulgt opp det viktige humanitære initiativet. Til tross for at et stort flertall i befolkningen og de fleste partiene på Stortinget støtter FNs atomvåpenforbud, opplever vi at ledende politikere snakker det ned. Norge tilhører enn så lenge «atomvåpenmedskyldige stater» som ikke har egne atomvåpen, men som støtter og legitimerer atomvåpen

i nasjonal sikkerhetspolitikk. Norske leger mot atomvåpen må sammen med andre sivilsamfunns partnere i ICAN fortsette det viktige arbeidet for å få alle land, inkludert vårt eget, til å ta avstand fra verdens verste masseødelegglesesvåpen.

Ordfører Marianne Borgen sier det personlig, tydelig og klart i sitt reisebrev fra Hiroshima: «Som bestemor til syv barnebarn har jeg nå et sterkere engasjement enn noen gang knyttet til kampen mot atomvåpen. Vi må reise oss og si at vi ikke under noen omstendighet kan akseptere at dette våpenet tas i bruk. Da trenger vi heller ikke våpenet. Jeg tror ikke på avskrekkingsargumentet. At vi har så mange atomvåpen klare for bruk utgjør en stor trussel og en stor fare.»

Vår moderorganisasjon, Den internasjonale legebevegelsen mot atomkrig (IPPNW), arrangerte i april sin 23. internasjonale kongress i Mombasa i Kenya. Vi gratulerer Bjørn Hilt som ble gjenvalgt som Speaker of the International Council, og Knut Mork Skagen som ble valgt inn som nytt medlem av styret.

Til sist vil jeg takke Anja Lillegraven for strålende innsats som daglig leder gjennom fire år. Vi ønsker Erik Martiniussen hjertelig velkommen som ny daglig leder fra 1. juni.

Med inspirasjonen fra ICAN Act On It Forum og IPPNW sin internasjonale kongress går vi inn i sommermånedene. Vi i Norske leger mot atomvåpen vil styrke kampen mot atomvåpen. Takk for at dere er med!

ICAN ACT FORUM ON OSLO IT

ICAN ACT ON IT FORUM: STORT SIVILSAMFUNNSMØTE OM NEDRUSTNING I OSLO

Maja Fjellvær Thompson
Rådgiver i Norske leger mot
atomvåpen og prosjektleder for
ICAN Act On It Forum.

Fra venstre: Magnus Løvold,
Peter Herby, Steffen Kongstad
og Patricia Lewis diskuterer det
humanitære initiativet.
Foto: Morgan Mackay.

Den globale bevegelsen mot atomvåpen
er sterkere enn noen gang. Stater, byer,
parlamentarikere, sivilsamfunn og
overlevende blir hørt: atomvåpen må
elimineres! Men noen nekter å lytte.
Atomvåpenmedskyldige stater, inkludert
Norge, gjør lite for å støtte nedrustnings-
bevegelsen. Dette må endres.

9. og 10. mars møttes sivilsamfunn, akademikere,
parlamentarikere, journalister, diplomater, studenter,
religiøse ledere, leger og representanter fra berørte
samfunn for å diskutere hvordan atomvåpenmedskyldi-
ge stater bør engasjere seg i nedrustning. →

Yhashinee Shankkar, leder for Arena for Unge Hinduer (AFUH),
snakker om religiøse synspunkter og reaksjoner på atomvåpen-
trusselen. Foto: Alex Baker

I samarbeid med Nei til Atomvåpen hadde vi markering utenfor Stortinget, hvor vi feiret bevegelsen og sa tydelig fra om at atomvåpen
må avskaffes. Mange av plakatene var laget av deltakerne mens de tok en pust i bakken i Act On It Forumets egne Nuclear Free Zone.
Foto: Alex Baker.

→

DET HUMANITÆRE INITIATIVET

Det er 10 år siden Norge var vertskap for den første mellomstatlige konferansen om de humanitære konsekvensene av atomvåpen. Konklusjonen var krystallklar: atomvåpen må aldri brukes igjen. Etter konferansen i Oslo arrangerte Mexico og Østerrike oppfølgingskonferanse i 2014, og som et resultat ble atomvåpenforbudet vedtatt i 2017 av 122 land i FN. Forbudet befester normen om at atomvåpen er umenneskelige og uakseptable, og er et bevis på at flertallet av verdens stater sier tydelig nei til atomvåpen.

Likevel er det noen stater som besitter atomvåpen eller påberoper seg på beskyttelse gjennom atomvåpen. Atomvåpenmedskyldige stater som Norge har ikke egne atomvåpen, men muliggjør og gjensker dagens farlige situasjon ved å påstå at de ønsker kjernefysisk nedrustning, samtidig som de aktivt støtter og legitimerer atomvåpen i sin nasjonale sikkerhetspolitikk.

Selv om flertallet av den norske befolkningen og flertallet av partiene på Stortinget ønsker en aktiv nedrustningspolitikk, har innsatsen fra den norske regjeringen vært forsvinnende liten de senere år. I en tid der risikoen for bruk av atomvåpen er større enn på flere tiår, er arbeidet for kjernefysisk nedrustning viktigere enn på veldig lenge. Mot dette bakteppet ble ICAN Act On It Forum arrangert av ICAN Norges partnere i mars.

ICAN ACT ON IT FORUM

Hovedfokuset for ICAN Act On It Forum var hvordan atomvåpenmedskyldige stater kan engasjere seg i kjernefysisk nedrustning og bli en del av FNs atomvåpenforbud.

De to dagene på Sentralen var fylt med over 50 innledere, 2000 kopper kaffe, workshops og panelsamtaler. Programmet inkluderte samtaler om det humanitære initiativet, prøvesprengninger, finansiering av atomvåpen, atomtabuet, nuclear sharing, Nuclear Ban monitor, ungdom sitt engasjement, og hvordan religiøse ledere jobber for nedrustning.

Programmet var lagt opp for å gi motivasjon, innspill og argumenter til sivilsamfunnsaktører som jobber for nedrustning i stater som i dag legitimerer atomvåpen.

Samtalene under forumet holdt høyt faglig nivå, men det var også tid til andre aktiviteter. Blant høydepunktene var isbading i Oslofjorden og mottakelse i Oslo Rådhus. Ordfører i Oslo, Marianne Borgen, har lenge vært sterkt engasjert i arbeidet mot atomvåpen. Hun var glad for å kunne invitere ICAN tilbake til Rådhuset etter at organisasjonen ble tildelt Nobels Fredspris i de samme lokalene i 2017. →

← Fra venstre: Franziska Stärk, Gabriella Irsten, Yelyzaveta Khodorovska og Florian Eblenkamp diskuterer atomvåpenspørsmål i lys av Russlands invasjon i Ukraina og trusler om bruk av atomvåpen. Foto: Alex Baker

→ Daniel Högsta, konstituert leder for ICAN, snakker om ICAN-effekten. Foto: Morgan Mackay

↓ Fra venstre: Brigitta Appiah Darko, Diana Duah Asamoah, Georgina Margaret Bell, Venessa Hanson, Dr Olamide Samuel og Uzo Ohanyere deltok på konferansen og snakket blant annet om koblingene mellom klima og atomvåpen. Foto: Alex Baker

↑ ICAN Australia stilte med en syv meter høy oppblåsbar missil til markeringen utenfor Stortinget. Foto: Morgan Mackay.

↑ Ordfører Marianne Borgen deltok på markeringen for nedrustning og FNs atomvåpenforbud. Foto: Morgan Mackay.

→ Fra venstre: Tuva Widskjold og Yelyzaveta Khodorovska nyter kakao på takterrassen i en pause under forumet. Foto: Morgan Mackay.

MARKERING MOT ATOMVÅPEN

Forumet ble avsluttet med en markering foran Stortinget, der vi feiret bevegelsen mot atomvåpen og sa tydelig fra om at atomvåpen må avskaffes.

Under markeringen hørte vi appeller fra Ingrid Fiskaa (SV), Ola Elvestuen (Venstre), Kjersti Barsok (NTL), Uzo Ohanyere (Nyuklia Eureka), Lars Egeland (Nei til Atomvåpen) og Tuva Krogh Widskjold (ICAN Norge).

ICAN-EFFEKTEN

På ICAN Act on It Forum kom ulike, engasjerte, dyktige og målbevisste mennesker fra hele verden sammen for å bygge videre på hverandres arbeid med mål om å utfordre status quo. Hele forumet, fra deltakerne og samtalene, til høydepunkter på sosiale medier og samlingen foran Stortinget, var preget av samarbeid og et felles ønske om å bidra i et arbeid som noen ganger kan virke umulig.

Men, som Daniel Högsta, konstituert leder i ICAN, påpekte i sin tale: En dag vil alle bli tatt av "ICAN-effekten", den befriende erkjennelsen av at det er mulig å forby atomvåpen og at atomvåpenproblemet er løsbart.

I en tid der risikoen for bruk av atomvåpen er større enn på flere tiår, var det sterkt å være til stede og betryggende å se at vi er mange og sterke i kampen mot atomvåpen.

↑ Ordfører i Oslo, Marianne Borgen, inviterte alle deltakerne til mottakelse i Oslo Rådhus. Foto: Morgan Mackay.

↓ Markering utenfor Stortinget for nedrustning og FNs atomvåpenforbud. Foto: Alex Baker

PARLAMENTARIKER- KONFERANSE

Parallelt med ICAN Act On It Forum, arrangerte ICAN og partnere en parlamentarikerkonferanse på Stortinget. Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristelig Folkeparti var medarrangører.

17 parlamentarikere fra åtte europeiske land kom sammen for å diskutere kjernefysisk nedrustning og FNs atomvåpenforbud.

Parlamentarikere spiller en viktig rolle i arbeidet for å fremme FNs atomvåpenforbud, særlig i land som ennå ikke har sluttet seg til, eller som aktivt motsetter seg forbudet.

Fra Norge deltok følgende Stortingsrepresentanter: Ingrid Fiskaa (SV), Dag-Inge Ulstein (KrF), Ola Elvestuen (Venstre), Linda Merkesdal (AP), Ole André Myhrvold (SP) Birgit Oline Kjerstad (SV), Sigrid Heiberg (MDG) og Tobias Lund (Rødt).

I tillegg deltok parlamentarikere fra Tyskland, Belgia, Sverige, Island, Skottland, Danmark og Slovenia.

Det nye styret i International Physicians for the Prevention of Nuclear War (IPPNW). Vi gratulerer vår nestleder med styreverv! Foto: Bimal Khadka

IPPNW's VERDENS- KONGRESS

Av Knut Mork Skagen
nestleder i styret til Norske
leger mot atomvåpen og nytt
styremedlem i IPPNW

Den 27.– 29. april ble det endelig verdenskongress med IPPNW, den tjuetredje i rekken siden starten i 1980. Under overskriften «Disarmament, Climate Crisis and Health» inviterte IPPNW Kenya et stort antall helsepersonell, studenter og aktivister til tre dager i Mombasa.

Kongressen bød på refleksjon over vår tids store eksistensielle trusler, atomvåpen og klimaendringer, og de mange krysningspunkter der de påvirker og forsterker hverandre. «Atomnedrustning må bli en del

av løsningen på klimakrisen,» sa IPPNWS ko-president Carlos Umaña under åpningssesjonen, og foredragene de følgende tre døgn ga solid støtte til påstanden.

Dette var den første verdenskongressen i Afrika, et atomvåpenfritt kontinent siden Pelindaba-avtalen trådte i kraft i 1991. Det kenyanske vertskapet sørget for et lokalt perspektiv, med sesjoner om det storpolitiske spillet om urandrift i Afrika der befolkningens helse er den tapende part, og om hvordan krigen i Ukraina påvirker matsikkerheten i en verdensdel som er svært avhengig av kornleveranser fra både Ukraina og Russland.

Det var gått seks år siden forrige verdenskongress i York i Storbritannia, og i Mombasa boblet det formelig av glede over at IPPNW-medlemmer fra alle verdens hjørner kunne samles igjen, selv om den geopolitiske sesjonen kaster lange skygger. For min del var det et ekstra høydepunkt å bli valgt til en plass i det internasjonale styret. Kongressprogrammet viste fullt ut hvor mye det er å ta tak i, men ga også inspirasjon og styrke til å sette i gang. La oss avskaffe atomvåpen!

Erik Martiniussen er ny daglig leder i Norske leger mot atomvåpen. Foto: privat.

NY DAGLIG LEDER ERIK MARTINIUSSEN

Hils på Leger mot atomvåpens nye daglige leder: Erik Martiniussen!

Erik tar over stillingen etter Anja Lillegraven fra 1. juni. Anja flytter til Indonesia for å jobbe med klima og skog på den norske ambassaden i Jakarta.

Erik Martiniussen er 47 år, gift og har to barn. Han er utdannet statsviter, med fordypning i sikkerhetspolitikk og energipolitikk.

Erik har erfaring med kampanje- og påvirkningsarbeid fra organisasjoner som Greenpeace, Zero og Bellona. Han har arbeidet for å stanse radioaktive utslipp fra Sellafield og har sittet i to offentlige utvalg som har vurdert hva som skal gjøres med norsk atomavfall. Erik jobber i dag som journalist i Teknisk Ukeblad, og har tidligere

skrevet for Klassekampen, Dagens Næringsliv, Dagsavisen og Morgenbladet. Han interesserer seg for nedrustningsarbeid, og har god kjennskap til både Russland og Kina.

Erik har også forfattet to sakprosa-bøker. Noen av dere vil kjenne igjen navnet hans fra boken Krigen mot bakteriene, som tar for seg farene knyttet til antibiotikaresistens. Erik har med andre ord erfaring med globale trusler mot menneskeheten, og er således godt rustet til å ta fatt på kampen mot atomvåpen.

Vi ønsker Erik velkommen til organisasjonen!

**ENGASJEMENTKONFERANSEN
FOR MEDISINSTUDENTER**

28 – 29. oktober 2023
**– DET VI IKKE
KAN KURERE, MÅ
VI FOREBYGGE!**

Norske leger mot atomvåpen og Norsk medisinstudentforening inviterer medisinstudenter til en todagers konferanse om legers samfunnsengasjement i Oslo, 28.-29. oktober 2023.

Leger jobber for å ivareta helse og liv. Det gir leger en unik rolle og en viktig stemme. Hvorfor engasjerer leger seg i samfunnsproblemer? Hvordan engasjerer leger seg i kampen mot atomvåpen?

Lær mer om hvordan du som medisinstudent og fremtidig lege kan bidra til en bedre verden!

Hold av datoen!

**NORSKE LEGER
MOT ATOMVÅPEN**

Norsk medisinstudentforening
DEN NORSKE LEGEFORENING

Er du interessert i å delta? Send en epost til info@legermotatomvapen.no.

Ordfører Marianne Borgen var i Hiroshima i oktober 2022. Her er hun fotografert sammen med ordføreren i Hiroshima, Kazumi Matsui (til høyre), og ordføreren i Nagasaki: Tomihisa Taue. Foto: Lena Jensen, ordførerens kontor.

KAMPEN MOT ATOMVÅPEN ER VIKTIGERE ENN NOEN GANG

Av Marianne Borgen
Ordfører i Oslo og medlem
av Mayors for peace

For kort tid siden stod jeg i fredsparken i Hiroshima, der hundretusener døde, ble brent og fikk store skader etter atombomben som ble sluppet over byen 6. september 1945. Jeg møtte en skoleklasse foran Barnas fredsmonument. Barna hang opp hundrevis av papirtræner de hadde laget, i håp om at atomvåpen aldri blir brukt igjen. Da presset tårnene seg på, fordi jeg vet at dagens atomvåpentrusel er reell.

Russlands brutale invasjon og angrep på Ukraina, og Putins stadige trusler om å bruke atomvåpen, har satt verden i en situasjon som vi for få år siden ikke trodde var mulig. Vi ser en storstilt militær opprustning, og stadig flere land ønsker å få tilgang til verdens farligste og mest brutale masseødeleggersvåpen, nemlig atombomben. Putin kunngjorde nylig at russiske atomvåpen ville bli utplassert i Belarus, i en avtale med president Lukasjenko. Vi er vitne til en farlig eskalering.

Tilgjengelige atomvåpen i verden i dag som er klare for bruk tilsvarer 135 000 Hiroshima-bomber. Dagens bomber har mye sterkere sprengkraft og er en trussel mot menneskeheten.

Antall bomber klare for bruk har gått opp de siste årene. 50 prosent av disse atombombene befinner seg i

ubåter mange steder i verden.

I 2022 besitter atomvåpenstatene 12 700 atomstridshoder.

Dette skjer nå etter at FN den 7. juli 2017 vedtok et forbud mot atomvåpen, som 122 land støttet.

FN-traktaten som forbyr atomvåpen trådte formelt i kraft 22. januar 2021, en traktat som nå er signert av 92 stater og ratifisert av 68.

Faren øker og dermed utryggheten. Atomvåpen er en trussel som kan få enorme menneskelige og miljømessige konsekvenser.

Jeg spør meg hele tiden; Hvorfor går ikke folk over hele verden i demonstrasjonstog mot atomvåpen? Hvorfor får vi ikke flertall i vårt eget Storting for at Norge skal tilslutte seg FN-traktaten?

Det viktigste motargumentet er at Norge er en del av NATO, og at NATOs atomvåpenstrategi gjør det krevende. Men jeg mener likevel at Norge, som NATO-medlem, kan og må ta et tydelig standpunkt om at vi støtter FN-traktaten og vil gjøre alt vi kan for å endre NATOs atomvåpenstrategi.

Å unnlate å signere FN-traktaten er ikke en nøytral handling. Ved det har Norge valgt å boikotte avtalen

Ordfører Marianne Borgen besøkte blant annet den berømte Hiroshima-domen, en av få bygninger som stod igjen i Hiroshima etter at USA slapp atombomben over byen 6. august 1945. Foto: Tim Wright, ICAN

sammen med de ni atomvåpenstatene og NATO. FN-traktaten krever at statsparter med atomvåpen destruerer sine atomvåpen og lager en plan for dette. Det bør være Norges mål også innad i NATO.

Kampen mot atomvåpen har vært en kampsak for meg siden 1970-tallet da jeg ble politisk aktiv. Det var også en av hovedsakene til Sosialistisk Venstreparti da partiet mitt ble dannet.

Det var derfor også viktig for meg, da jeg ble ordfører i Oslo, at Oslo skulle bli en del av det verdensomspennende nettverket Mayors for Peace. Jeg var både stolt og glad da Oslo, med Ordføreren, meldte seg inn i dette nettverket i 2016, med et klart flertall i Oslo bystyre.

At hovedstaden i NATO-landet Norge meldte seg inn i nettverket ble lagt merke til rundt om i verden. Det er også viktig for Oslo å synliggjøre at vi er en fredsbby. I 2017 var det en stor glede for meg å stå i Rådhuset og kunne ta imot fredsprisvinneren ICAN, som jobber for en atomvåpenfri verden og var drivkraften bak FN-traktaten som forbyr atomvåpen.

Den 10. desember 2017 hadde byrådsleder Raymond Johansen og jeg frokost med ordførerne i Hiroshima og Nagasaki på Ordførerens kontor, rett før de skulle overvære fredsprisutdelingen i rådhushallen. Hiroshimas ordfører Mr Katsumi Matsui har vært leder av Mayors for Peace siden etableringen. I dag er vi et nettverk med 8247 byer i 166 land/regioner.

I forbindelse med dette nettverkets 40-årsmarkering og Putins aggressive trusler, valgte jeg å reise til verdenskongressen for Mayors for Peace i Hiroshima i oktober 2022.

Temaet var hvordan vi sammen kunne tydeliggjøre vår motstand mot atomvåpen, men også hvordan vi tydeligere kan vise fram de store humanitære konsekvensene bruk av våpnene har, og hvilke store og alvorlige miljøødeleggelser bruk av atomvåpen vil føre til.

Det ble for meg et sterkt besøk i Hiroshima, byen som 6. august 1945 ble jevnet med jorda etter at USA slapp en atombombe over byen. Ødeleggelserne var enorme.

Ca 80 000 mennesker døde momentant, og i løpet av det første året var 150 000 døde og over 100 000 såret og rammet av alvorlige sykdommer etter bombingene. Bare tre dager etter ble det sluppet en ny atombombe over byen Nagasaki. Det var ødeleggelser og menneskelige lidelser som nesten ikke lar seg beskrive, og som verden aldri har sett maken til.

Jeg besøkte den vakre Fredsminneparken, der skoleklasser kommer og henger opp papirfugler i tusentalls. Jeg var innom Fredsminnemuseet, med bilder som viste hvordan byen så ut etter bombingene, og jeg besøkte Atomdomen som er oppført på UNESCOs verdensarvliste.

Det som berørte meg mest var mine møter med ungdommer i Hiroshima, som fortalte historier de hadde hørt fra sine foreldre og besteforeldre, om hva de hadde opplevd av smerte, lidelser, sykdom og død. Ubeskrivelige historier.

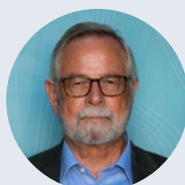
Jeg møtte også flere Hibakushaer (overlevende) som fortalte sine historier, som det fortsatt gjør vondt å tenke på.

På selve konferansen, med flere hundre ordførere, var det et eget teaterstykke der barn og unge gjenskapte og fortalte historier fra dagen bomben falt og ukene etterpå. Det var sterkt og gav oss alle en fornyet energi til vår kamp mot atomvåpen, da det minnet oss om hvor nødvendig og viktig den er. For meg ble det også skremmende sett i lys av den urolige verdenssituasjonen vi i dag opplever og som aktualiseres med krigen i Ukraina.

Som bestemor til syv barnebarn har jeg nå et sterkere engasjement enn noen gang knyttet til kampen mot atomvåpen. Vi må reise oss og si at vi ikke under noen omstendighet kan akseptere at dette våpenet tas i bruk. Da trenger vi heller ikke våpenet. Jeg tror ikke på avskrekkingsargumentet. At vi har så mange atomvåpen klare for bruk utgjør en stor trussel og en stor fare.

For meg er også kampen mot atomvåpen sterkt forbundet med kampen for klima og miljø, det er to sider av samme sak. Det handler om våre felles framtid.

Daniel Högsta, en av ICAN-representantene under sivilsamfunnskongressen i Oslo i 2013. I dag er han konstituert leder for ICAN internasjonalt. Foto: ICAN.

Av Steffen Kongstad
Tidligere ambassadør

DA NOEN BRIKKER FALT PÅ PLESS:

ET TILBAKEBLIKK PÅ DET HUMANITÆRE INITIATIVET 10 ÅR ETTER

Hvordan skjer politisk endring? Hva er det som skal til for å få lukkede dører til å settes på gløtt? Hvordan utnytte nye mulighetsrom når motkreftene er sterke og mange?

I mars 2013 ble den første mellomstatlige konferansen om atomvåpens humanitære konsekvenser arrangert i Oslo, Norge. En av de involverte i Det humanitære initiativet var Steffen Kongstad, både som ekspedisjonssjef og leder av Sikkerhetspolitisk avdeling i UD, og som ambassadør i Genève.

I sin karriere har Steffen Kongstad arbeidet både bilateralt og multilateralt med ulike utenrikspolitiske spørsmål, blant annet knyttet til sikkerhetspolitikk og humanitære spørsmål. Han har vært ambassadør til FN og andre internasjonale organisasjoner i Genève og til Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa i Wien. Etter 42 innholdsrike år i utenrikstjenesten gikk Kongstad av med pensjon i 2022.

Norske leger mot atomvåpen har invitert Kongstad til å se tilbake på Det humanitære initiativet ti år etter. Her er hans beretning om hvordan initiativet kom i gang, og om den politiske dynamikken som muliggjorde at noen brikker falt på plass.

Representanter fra sivilsamfunnet takket deltakerne på den mellomstatlige konferansen om atomvåpens humanitære konsekvenser i 2013. Foto: ICAN.

Det humanitære initiativet var et forsøk på å skape ny dynamikk i atomvåpensaken ved å bringe nye aktører og perspektiver inn i diskusjonen. Ved å omformulere problemstillingene, trekke inn nye elementer og utvide deltakerkretsen med nye faggrupper og relevante sivilsamfunnsaktører, endret man måten atomvåpen ble diskutert på. Det kan være ulike syn på hva det humanitære initiativet etter hvert førte til, men det kan være nyttig å se litt tilbake på hva som faktisk skjedde, hvorfor det skjedde og hvorvidt det har relevans for vår tid.

ETTER DEN KALDE KRIGEN

Slutten på den kalde krigen ble innledningen til en periode med flere humanitære fremskritt og nyvinninger. Men det var ikke slik at bortfallet av den kalde krigens klamme hånd automatisk åpnet opp for nytenkning og forbedring. Noen av de vellykkede prosessene fra 1990- og 2000-tallet, som i tilbakeblikk kan fremstå som relativt lettvinne suksesser, var ganske krevende. Konvensjonen om forbud mot bruk av anti-personellminer ble drevet frem på tross av aktiv motstand fra brukere og produsenter, med USA i spissen. Disse minene ble lenge hevdet å være avgjørende for forsvaret av eget og allierte land. I dag vil de fleste være enige om at bruk av anti-personellminer medfører uakseptable humanitære konsekvenser. Etter at forbudet ble innført, utviklet det seg en erkennelse av at slike miner hadde liten militær nytteverdi og at de stort sett ikke hadde annen funksjon enn å terrorisere sivilbefolkningen. Det samme skjedde 10 år senere med klaseammunisjon. Begge prosesser er eksempler på at det ble skapt ny folkerett som startet ut fra en humanitær vurdering av hva som er uakseptabelt. Det ble i denne perioden også etablert nye normer som endret staters og individers adferd innenfor områder som blant annet menneskerettigheter, likestilling og miljø.

Når det gjaldt atomvåpnene, så man imidlertid ingen

tilsvarende endring. Riktignok ble USA og Sovjetunionen enige om betydelige reduksjoner i sine arsener, og retorikken endret seg også noe. «Alle», inkludert atomvåpenstatene, bekjente seg til målet om en atomvåpenfri verden. Uten at det egentlig endret virkeligheten. Det var en påtagelig mangel på offentlig oppmerksomhet. Etter den kalde krigen virket nok atomvåpenspørsmålet som uvirkelig og irrelevant på mange. Mennesker har også en naturlig tilbøyelighet til å fornekte det ekstremt ubehagelige. For å forstå bakgrunnen for det såkalte humanitære initiativet som kom i 2013, må vi gå en del år tilbake.

IKKESPREDNINGSAVTALEN

Det meste av det multilaterale arbeidet for ikke-spredning og nedrustning av atomvåpen har vært knyttet til Avtalen om ikke-spredning av atomvåpen (Treaty on the non-proliferation of nuclear weapons, NPT). Det var den eneste internasjonale avtalen som på den tiden hadde bestemmelser vedrørende atomvåpenstatenes forpliktelser til atomnedrustning (Art 6).

NPT, som trådte i kraft i 1970, har en bestemmelse i Art 10 som sier at etter 25 år skal statspartene beslutte om avtalen skal forlenges for alltid eller bare for et gitt antall år. Atomvåpenstatene ønsket en ubegrenset forlengelse, mens mange land, særlig i sør og i den alliansefrie bevegelse, mente at dette bare ville bidra til at atomvåpenstatene opprettholdt sitt monopol uten å redusere, og til slutt eliminere, sine beholdninger av atomvåpen. NPTs tilsynskonferanse i 1995 endte med en pakkeløsning hvor ikke-atomvåpenstatene gikk med på en forlengelse av NPT på ubestemt tid mot at atomvåpenstatene aksepterte en styrket forpliktelse til atomvåpennedrustning, en mer omfattende tilsynsprosess og en resolusjon om en sone i Midtøsten fri for atomvåpen og andre masseødeleggelsesvåpen. →

Før den første tilsynskonferansen etter NPTs forlengelse var det klare forventninger om at atomvåpenstatene måtte følge opp de forpliktelser de selv hadde påtatt seg i 1995. Samtidig var de tre forutgående forberedelsesmøtene 1997/-98/-99 resultatløse. Dette skapte frustrasjon og misnøye som gjorde at mange så for seg at tilsynskonferansen i 2000 ville bli mislykket, og derved svekke avtalen og det som var igjen av ikke-spredningsregimet.

ET DYSTERT BAKTEPPE

Det var flere andre negative utviklingstrekk. Frankrike gjennomførte sin siste prøvesprengning så sent som i 1996. I 1998 gjennomførte både India og Pakistan flere kjernefysiske tester. Det var også klare indikasjoner på Nord-Koreas kjernefysiske ambisjoner. Selv om det ikke var bekreftet, var det alminnelig antatt at Israel hadde atomvåpen og de nødvendige leveringsmidler. I tillegg var det stillstand i forhandlingene mellom Russland og USA om reduksjon av strategiske kjernevåpen. Dertil kom de strategiske implikasjonene av USAs planer om et rakettskjold (som førte til at USA i 2002 trakk seg fra ABM-avtalen med Russland).

THE NEW AGENDA COALITION

Dannelsen av The 'New Agenda' Coalition (NAC) representerte noe nytt. I juni 1998 møttes utenriksministrene fra Brasil, Egypt, Irland, Mexico, New Zealand, Slovenia, Sverige og Sør-Afrika i Dublin. Møtet endte med en felle-serklæring med 18 punkter som kort fortalt krevde fortgang i nedrustningsarbeidet. NAC ønsket å bygge ned de steile frontene mellom de fem atomvåpenstatene i NPT og den alliansefrie bevegelse (Non-Aligned Movement (NAM)) ved å starte en dialog med de fem atomvåpenstatene. Sør-Afrika spilte en særlig fremtredende rolle i NAC, som var en bred tverr-regional gruppe. Dette var Nelson Mandelas Sør-Afrika som hadde fått betydelig politisk, diplomatisk og moralsk tyngde. Det var noe man tydelig hadde sett i forbindelse med arbeidet frem mot Minekonvensjonen, ikke minst under forhandlingene i Oslo i september 1997. NAC var med andre ord en ny og betydelig faktor i atomnedrustningsspørsmålet. Slovenia, og senere Sverige, trakk seg fra gruppen uten at dette syntes å svekke NAC.

EN VISS OPTIMISME I 2000

Da NPT-tilsynskonferansen startet i april 2000, var stemningen heller dårlig og forhandlingene om de ulike elementene som skulle inngå i sluttokumentet gikk tregt. Helgen før den siste uken begynte det imidlertid å skje ting. Da startet en rekke uformelle møter bak lukkede dører mellom de fem atomvåpenstatene i NPT og NAC. Norge ble noe uventet bedt om å være møteleder.

Møtene fant sted nærmest i skjul utenfor FNs lokaler.

Møtene fant sted nærmest i skjul utenfor FNs lokaler. Resultatet av disse samtalene ble først og fremst de 13 punktene for kjernefysisk nedrustning hvor atomvåpenstatene påtok seg å gjennomføre klare praktiske nedrustningstiltak. Med denne enigheten falt andre ting også på plass slik at man fikk et sluttokument fra tilsynskonferansen alle kunne akseptere. At tilsynskonferansen endte såpass mye bedre enn forventet, skapte en viss optimisme og en positiv dynamikk. For en stakket stund. Flere hendelser skulle gjøre det internasjonale klimaet dårligere og arbeidet med ikke-spredning og nedrustning på atomvåpenområdet vanskeligere. At George W. Bush ble president i USA i 2001, terrorangrepene 11. september samme år på World Trade Center og Pentagon, og at USA startet krigen mot Irak i 2003 var noe av det som skulle sette sitt preg på det multilaterale arbeidet på 2000-tallet.

RESULTATLØST I 2005

NPTs tilsynskonferanse i 2005 endte uten noe resultat. Det var fortsatt stillstand i Nedrustningskonferansen i Genève. Irans atomprogram var under utvikling og fikk mye internasjonal oppmerksomhet. FNs sikkerhetsråd vedtok sanksjoner mot Iran i 2006. Nord-Korea gjennomførte to vellykkede prøvesprengninger i 2006 og 2009. Dette var noe av bakgrunnen frem mot NPTs tilsynskonferanse i 2010. Og forventningene var tilsvarende lave. Samtidig var mange opptatt av at spredningspresset økte ved at flere land syntes å vurdere atomvåpenopsjonen, særlig på grunn av utviklingen i Iran og Nord-Korea.

BARACK OBAMA

Det skjedde imidlertid også andre ting som påvirket diskusjonen rundt atomvåpnene. Barack Obama tiltrådte som USAs 44. president i 2009. Han hadde en helt annen retorikk knyttet til nedrustning og ikke-spredning av atomvåpen enn sin forgjenger George W Bush. Det endret ikke den reelle amerikanske atomvåpenpolitikken i særlig grad, men det hadde en viss innvirkning på hvordan atomvåpen kunne bli snakket om. Obamas Praha-tale i 2009 hvor han lanserte en slags plan for en kjernevåpenfri verden, og den høyst kontroversielle tildelingen av Nobels fredspris til den amerikanske

Under ICAN Act On It Forum i Oslo, mars 2023, var Steffen Kongstad (midten) på scenen for å fortelle om starten av det humanitære initiativet. Foto: Morgan Mackay.

presidenten i 2010, bidro til å endre synet på atomvåpen fra å være et nødvendig onde som var kommet for å bli, til et delvis nødvendig onde man måtte bli kvitt. Hvert fall en gang i fremtiden. Dette gjaldt både innenfor og utenfor NATO.

DEN INTERNASJONALE RØDE KORS-KOMITÉEN

I april 2010 tok presidenten for Den internasjonale røde kors-komiteén (ICRC), Jacob Kellenberger, til orde for et forbud mot atomvåpen med klar referanse til de katastrofale humanitære konsekvensene av en atomvåpendetonasjon. Dette hadde en særlig betydning. ICRC er ingen aktivistisk sivilsamfunnsorganisasjon, men en ansvarlig institusjon med et eget folkerettslig mandat for å beskytte og ivareta den internasjonale humanitærretten. Institusjonen har betydelig autoritet og legitimitet i humanitære og humanitærrettslige spørsmål. ICRC er også en del av den internasjonale røde kors/halvmånebevegelsen som har 192 nasjonalforeninger.

OVERRASKENDE POSITIVT I 2010

Dette var noe av opptakten til NPTs tilsynskonferanse i mai 2010. Presset på ikke-spredningsregimet var økt og lite eller ingenting var gjort for å gjennomføre konsensusbeslutningene fra tilsynskonferansen i 2000. Samtidig var det blitt noe større åpenhet i diskusjonen om atomvåpennedrustning, blant annet på grunn av

president Obamas ulike utspill. Forberedelsene til tilsynskonferansen hadde pågått hele våren i ulike kretser. Mange mente at nå måtte noe skje, hvis ikke hadde NPT mistet siste rest av troverdighet. Andre mente at tilsynskonferansen var nærmest bortkastet tid fordi det var usannsynlig at konferansen kunne bli enig om noe som hadde reell effekt.

Den norske delegasjonen til tilsynskonferansen hadde klar instruks om å arbeide for fremgang på alle NPTs tre søyler; sikker fredelig bruk, ikke-spredning og nedrustning.

Som vanlig gikk forhandlingene tregt. Under siste del av konferansen kom det igjen i stand forhandlinger på bakrommet mellom de fem atomvåpenstatene i NPT og NAC, supplert med deltakelse av enkelte andre land, og igjen endte Norge opp som møteleder. Etter en del dramatik i slutfasen, særlig knyttet til Iran, endte man med et nytt sluttokument hvor det fremgikk at «the Conference expresses its deep concern at the continued risk for humanity represented by the possibility that these weapons could be used and the catastrophic humanitarian consequences that would result from the use of nuclear weapons». Her ble det humanitære perspektivet eksplisitt uttrykt i et konsensusvedtak. Konferansen vedtok videre en handlingsplan med 64 konkrete tiltak for atomvåpennedrustning. →

Gry Larsen, daværende statssekretær i Utenriksdepartementet for AP, deltok på konferansen om atomvåpens humanitære konsekvenser i 2013. Foto: ICAN.

I innledningen står det blant annet:

«The Conference reaffirms the unequivocal undertaking of nuclear-weapon states to accomplish the total elimination of their nuclear arsenals leading to nuclear disarmament, to which all States parties are committed under Article VI.»

“The Conference expresses its deep concern at the catastrophic humanitarian consequences of any use of nuclear weapons and reaffirms the need for all States at all times to comply with applicable international law, including international humanitarian law.”

Her er det altså både en klar fortolkning av nedrustningsforpliktelsene i artikkel VI i NPT og en gjentakelse av det humanitære perspektivet gjennom en ytterligere tydeliggjøring, og dette sluttet de fem atomvåpenstatene i NPT seg til.

Resultatet oversteg manges forventning. Det positive utkomme skyldtes ikke minst en solid innsats fra Irland, New Zealand og Østerrike. Egypt spilte også en viktig rolle, og USAs representanter bidro mer konstruktivt enn man hadde sett under de to foregående tilsynskonferansene. Men det var berettiget tvil om viljen til å omsette den verbale enigheten til praktisk politikk. Og noe vesentlig manglet: Et effektivt sivilsamfunnselement.

BETYDNINGEN AV ET STERKT SIVLSAMFUNN

Fraværet av troverdige, uavhengige og dyktige sivilsamfunnsorganisasjoner var noe man hadde kunnet observere gjennom mange år. NPT og andre etablerte nedrustningsfora, som Nedrustningskonferansen i Genève, hadde ingen plass for reelle sivilsamfunnsorganisasjoner. Samtidig var det en realitet at de aller fleste ikke-statlige organisasjoner som arbeidet med atomvåpenspørsmål, var blitt mer eller mindre kooptert av atomvåpenetablisementet.

Hvis man ønsket ny dynamikk og fremgang i atomvåppedrustningen, var det klart at man både

måtte styrke sivilsamfunnselementet og bringe inn nye aktører.

Den internasjonale legebevegelsen mot atomvåpen (IPPNW), som for øvrig fikk Nobels fredspris i 1985 for sitt opplysningsarbeid om medisinske virkninger av atomkrig, hadde sin verdenskonferanse i Basel i august 2010. Her deltok den internasjonale koalisjonen ICAN som hadde et australsk opphav knyttet til IPPNW i 2006/7. ICAN var i 2010 fortsatt en relativt ukjent aktør for mange stater og diplomater. Norsk UD deltok på verdenskonferansen i Basel og fra norsk side konstaterte man at ICAN hadde et potensial til å bli en betydelig uavhengig aktør som på solid faglig grunnlag kunne bli en samlende faktor på sivilsamfunnssiden. Med blant annet norsk støtte opprettet ICAN allerede våren 2011 et kontor i Genève som skulle bli navet i en verdensomspennende kampanje.

EN NY TILNÆRMING

Til tross for de nye elementer som var dukket opp i atomvåpenspørsmålet, var det i realiteten stillstand som preget atomvåppedrustningen. Atomvåpenstatenes konstante uvillighet til å gi avkall på sine atomvåpen som et symbol på en eller annen form for stormaktsstatus, var åpenbar. Dette gjorde at det fra 2010 ble et voksende ønske om at noe måtte gjøres, og det måtte bety en ny tilnærming som innebar nye prosesser utenfor etablerte fora og som inkluderte nye og andre typer aktører. Dette var utgangspunktet for konferansen om atomvåpenenes humanitære konsekvenser som fant sted i Oslo 4 - 5 mars 2013. At det skjedde først nesten tre år etter NPTS tilsynskonferanse, forteller at de politiske og faglige forberedelsene var grundige.

OSLO-KONFERANSEN OM ATOMVÅPENES HUMANITÆRE KONSEKVENSER

Det ble lagt vekt på at Oslo-konferansen ikke skulle være en nedrustningskonferanse. Her skulle man presentere og diskutere fakta om hva som ville skje dersom det skulle oppstå en eller flere atomvåpendetonasjoner.

Interessen var stor, og arrangørene ble nok noe overrasket over at så mange som 127 land valgte å delta. Blant disse var det 22 av 28 NATO-land. En rekke internasjonale organisasjoner, de fleste FN-organisasjoner, deltok også. Både ICRC og Det internasjonale forbundet av nasjonale røde kors/røde halvmåne-foreninger var med. På det tidspunkt var ICAN vokst til en bred og omfattende koalisjon av ulike sivilsamfunnsorganisasjoner, og fremsto som en uavhengig og selvstendig leverandør av kunnskap, fakta og politisk vilje.

Bak ordene «katastrofale humanitære konsekvenser» ligger mange typer konsekvenser. Det vil være økonomiske, miljømessige, klimarelaterte, helsemessige, migrasjonsrelaterte, politiske og andre konsekvenser som innebærer at atomvåpenspørsmålet er mer tverrsektorielt enn mange normalt har forestilt seg. Dette skulle tilsi at man burde inkludere flere faggrupper og sektorer enn den nokså spesialiserte gruppen som tradisjonelt har beskjeftiget seg med, og i stor grad har monopolisert, atomvåpenspørsmålene.

Det var åpenbart at alle sider ved atomvåpendetonasjoner ikke kunne dekkes av en to-dagers konferanse. Det var viktig at Oslo-konferansen ble fulgt opp. Derfor var det avtalt med Mexico og Østerrike at møtet i Oslo skulle etterfølges av tilsvarende møter i Nayarit og Wien.

Det humanitære initiativet brakte realitetene inn i diskusjonene på en ny måte, også i de diplomatiske møterommene. Flere fagområder og nye perspektiver ble trukket inn. Det ble dokumentert at man ikke kunne beskytte seg mot atomvåpendetonasjoner og at få deler av verden ville forbli uberørt avhengig av omfanget av detonasjoner. Dette forsterket argumentet fra særlig land i det globale sør om at de var ufrivillige gisler i atomvåpenstatenes uansvarlige politikk. Oppslutningen om et forbud mot atomvåpen er ett eksempel i en verden i endring, på at land utenfor den nordlige hemisfære også ønsker innflytelse på egen sikkerhet.

TRAKTATEN OM ET FORBUD MOT ATOMVÅPEN

Den politiske, sikkerhetspolitiske og militære tenkingen rundt atomvåpen ble utviklet under den kalde krigen og den ganske bipolære øst/vest-situasjonen som da eksisterte. Partene hadde i hovedsak utviklet et rasjonale og en form for kommunikasjon som var forstått på begge sider. Det forhindret riktignok ikke en del nesten-ulykker og nære på-katastrofer, men situasjonen opplevdes som relativt trygg og stabilitetsbevarende.

Slik er ikke situasjonen i dag. Det er både nye aktører utenfor øst-vestaksen og et endret aktørbilde innenfor øst-vestaksen. Dette skaper et bilde av usikkerhet, uansvarlighet og hensynsløshet knyttet til atomvåpen. Det forklarer hvert fall en del av årsakene til at det humanitære initiativet etter hvert gikk over til forhandlinger i FN som endte med Traktaten om et forbud mot atomvåpen (TPNW).

Oppslutningen om TPNW er blitt relativt stor på kort tid. Og stadig flere land slutter seg til. Hvilken effekt dette vil ha på atomvåpenstatene og andre land som støtter dem, vil tiden vise. Det som er klart, er at motstanden mot et forbud er sterk og skjerpet. Noe som igjen har ført til tydeligere forsøk på å hindre at synspunkter som strider mot offisiell politikk på området kommer frem.

Motstanderne av TPNW har hevdet at traktaten undergraver NPT. Denne påstanden er merkelig. Intet

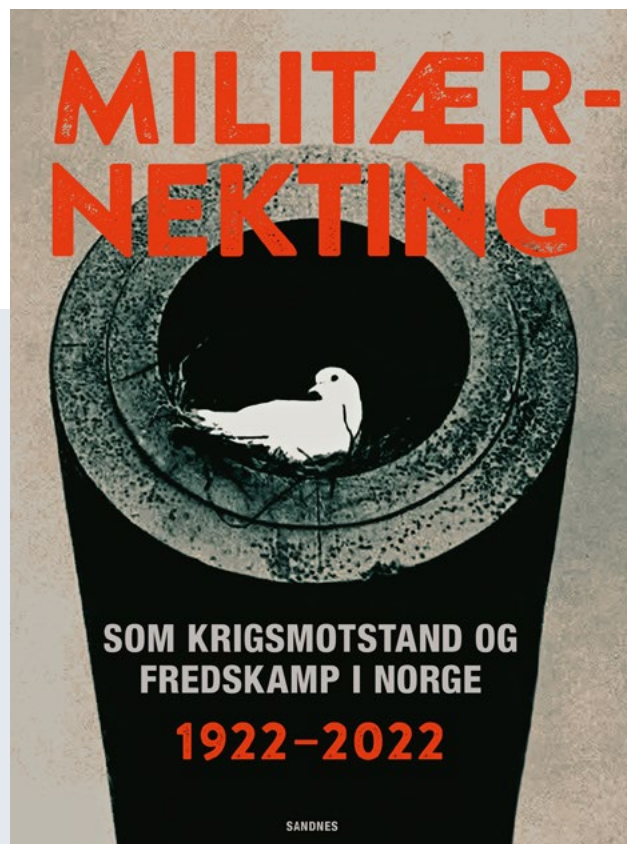
annet instrument har siden 1995 gjort mer for å styrke NPTs ikke-spretningsregime. Det som virkelig undergraver NPT, er den manglende viljen blant NPTs statsparter til å gjennomføre det de selv er blitt enige om. Den viktigste årsaken til at ikke

flere land har anskaffet atomvåpen, er i mindre grad NPT enn at de fleste land vurderer at atomvåpen ikke gir økt sikkerhet.

Utgangspunktet for det humanitære initiativet var utvilsomt humanitært. Hva gjør man hvis ulykken inntreffer? Svaret var ikke uventet at ingen stat har adekvate midler til å håndtere en slik katastrofe. Hvis man ikke kan håndtere konsekvensene av bruken av et våpen fordi omfanget er for overveldende, er den nærliggende logiske løsningen å fjerne disse våpnene. Ingen har noen gang trodd at dette var enkelt, men er alternativet derfor å gjøre ingenting?

I en verden som gjennomgår omfattende geopolitiske endringer, er ikke atomvåpenspørsmålet blitt mindre aktuelt. Tvert imot. Krigen i Ukraina har gjort dette tydelig også i vår del av verden. Den humanitære tilnærmingen endret mye av diskusjonen om atomvåpen, ikke minst fordi tilnærmingen også brakte inn aktive og kritiske sivilsamfunnsorganisasjoner. Behovet for denne type tilnærminger er ikke blitt mindre i det siste.

For dem som ønsket en bredere gjennomgang av utfordringene med atomvåpnene og en ny diskusjon om deres betydning, falt noen av brikkene på plass med Oslo-konferansen for 10 år siden. Kan neste skritt være en bredere sikkerhetspolitisk debatt om hva slags sikkerhet atomvåpen egentlig bringer?

Redigert av Torunn Berge, Ellen Elster, Jørgen Johansen, Theo Koritzinsky, Sverre Røed-Larsen, Svein Sandnes og Øyvind Solberg. Sandnes Forlag 2022.

BOKANMELDELSE:

MILITÆRNEKTING SOM KRIGSMOTSTAND OG FREDSKAMP I NORGE 1922-2022

If you could hear, at every jolt, the blood
Come gargling from the froth-corrupted lungs,
Obscene as cancer, bitter as the cud
Of vile, incurable sores on innocent tongues,
My friend, you would not tell with such high zest
To children ardent for some desperate glory,
The old Lie: Dolce et decorum est
Pro patria mori.

Av Mons Lie
Rådsmedlem i Norske
leger mot atomvåpen

Dette er avslutningen på Wilfred Owens dikt «Dolce et Decorum est» i diktsamlingen som vennen Siegfried Sassoon samlet og utga, etter at Owen ble skutt i november 1918. Første verdenskrig hadde med sine siste akkorder tatt livet av den største engelskspråklige antikrigsdikter. Han ble 25 år og er den siste av Nordahl Griegs «De unge døde».

Krigen i Ukraina, med Russlands folkerettsstridige angrep, har ført til en tro på væpnet motstand som veien til fred hos et bredt spekter av norske politikere og media. Bilder av krigens lidelser og de ufattelige ødeleggelsene bomber og granater forårsaker, blir daglig brakt oss av pressen. Dette i skarp kontrast til den oppmerksomhet som ble NATO-krigene til del, Serbia, Irak, Afghanistan, Libya og Syria. Norske media har formidlet og gitt aksept for at flere våpen til Ukraina vil føre til fred. De som fremmer ikke-voldelige løsninger, blir stemplet som angriperen Putins håndgangne medspillere.

Boken «Militærnektning som krigsmotstand og fredskamp i Norge 1922-2022», utgitt på Sandnes forlag i 2022, gir med sitt store spekter av historiske fakta en utdypning og kontrast til den krigsdebatt vi i det siste året har fått gjennom norsk presse. Boken gir en gjennomført og grundig historisk dokumentasjon av etiske, religiøse og politiske begrunnelser i Norge for og imot det å nekte deltakelse i krig. Gjennom 400 sider, gir de 29 forfatterne en kunnskapsrik og nyansert beskrivelse av dem som gjennom tidene har nektet å delta i militær aktivitet av religiøse, pasifistiske eller politiske grunner, og de som har kjempet for alternative diplomatiske løsninger på internasjonale konflikter. Boken beskriver også hvilken trussel forskjellige regjeringer til alle tider har ment at militærnektene utgjør, og hvilke midler de har brukt for å bringe dem til taushet. Forfatterne er universitetsansatte professorer, jurister, politikere, journalister, religiøse ledere og kunstnere og dekker på en imponerende måte dette viktige og kompliserte samfunnsområdet i Norge.

Religion har til alle tider blitt brukt for å rekruttere deltakelse i krig; Gud, Konge og fedreland. Men også de som nektet har ofte gjort det med religiøs forankring. Den kvinnelige guden Maat i det gamle Egypt, 2500 år før Kristus, stod for harmoni, lov, moral og rettferdighet med en tydelig pasifistisk lære. En av de første militærnektene vi kjenner til, var Maximilian som i år 295 e.Kr. ble henrettet da han på religiøst grunnlag nektet å tjenestegjøre i den romerske hær. Senere ble han

kanonisert av den katolske kirke som Saint Maximilian. Den kristne bibelens bud om «ikke å slå i hjel» har vært tolket på mange måter. Det å slå i hjel ble i den engelske oversettelsen erstattet med «å myrde», da kirken ble en nasjonal maktinstitusjon og trenge krigere. Mange mindre kristne sekter, som kvekerne, Amish og Jehovas Vitner, har konsekvent nektet militærtjeneste på tross av strenge straffer. Boken beskriver i hvilken grad enkelte av disse var begrunnet i pasifistiske, andre i rene antiautoritære, holdninger, og hvordan de har blitt møtt av storsamfunnet.

Den tidlige arbeiderbevegelsens forhold til militærvesenet i Norge er utførlig beskrevet. Arbeiderpartiet, stiftet i 1887, hadde mistillit til det militære som på 1800-tallet gjentatte ganger ble satt inn overfor arbeidskonflikter og sosiale protester, som Thranebevegelsen på begynnelsen av 1850-tallet. Arbeiderpartiet programfestet en fredspolitikk i 1891, og påpekte at Norge som et fattig land burde bruke penger på mer fornuftige oppgaver enn militærvesenet. Mot slutten av 1880-tallet var det en rik vekst i fredslitteratur, med Berta von Suttner's bok «Ned med våpnene» fra 1890 som den mest kjente. Uttrykket «Det brukne gevær» ble lansert av organet for Norges Sosialdemokratiske Ungdomsforbund i 1912, i kampen mot den storslåtte opprustning av marinen i form av Flåteplanen av 1912. Her var oppfatningene delte. Fridtjof Nansen talte sterkt for flåteplanen, på den andre siden samlet 30 000 mennesker seg på Tullinløkka og demonstrerte mot den. Politiet slo til, mange antimilitarister ble dømt. «Sosial-Demokraten» uttalte at demonstrantene «var avfallet som reiste seg». Fra 1885 kunne man ikke lengre kjøpe seg fri fra militærtjeneste ved å betale noen for å gå i stedet for seg, og man fikk da et økende antall ikke-religiøse militærnektene. I perioden 1912 til 1922 var det 136 militærnektene, en stor del fra arbeiderklassen, og de ble straffet med fengsel.

Første verdenskrig med skyttergraver, giftgass, bombefly, tanks og 18 millioner soldater drept, påvirket Venstre og Arbeiderpartiet til å fremme krav om lovfestet rett til å nekte militærtjeneste på religiøst eller pasifistisk grunnlag. I 1922 ble tillegget til den militære straffeloven vedtatt og dermed lovfestet fritak fra militærtjeneste for de som nektet og var strengt pasifister. Sverige og Danmark hadde innført dette noen år tidligere, og de nordiske land var de første i verden som aksepterte militærnektning. De som fikk innvilget fritak fikk siviltjeneste med 50 prosent tillegg i tjenestetid. →

Einar Gerhardsen skriver i sine erindringer at han hadde tenkt å nekte da han ble innkalt i 1918. «Følelsmessig ville jeg helst nekte, men fornuftsmessig mente jeg at det i en revolusjonær situasjon var galt å holde seg borte fra militærtjenesten.» I hele mellomkrigstiden var han i valgets kval.

Etter første verdenskrig sprekker Arbeiderpartiet i tre; Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti, med grunnleggende pasifistisk innstilling, Tranmæl og Det norske Arbeiderparti, som ville gjøre hæren ubrukelig blant annet ved agitasjon blant soldatene med oppfordring til militærstreik, og Norges Kommunistiske Parti, som ville bevæpne arbeiderklassen og var mot militærstreik. I 1924 satte Arbeiderpartiets ungdomsfylking i gang en militær-streikeaksjon som førte til politiaksjoner der 32 ble fengslet. Blant dem var Einar Gerhardsen, Martin Tranmæl og Oscar Torp. På Arbeiderpartiets årsmøte i 1930 uttalte Einar Gerhardsen at partiet i 25 år hadde krevd full avvæpning, og hevdet at militærvesenet var en trussel mot nøytraliteten og måtte nedlegges. Med borgerkrigen i Spania kom det et vendepunkt i Arbeiderpartiet. Regjeringen Nygaardsvold, som vant valget i 1935, tok initiativet til å ruste opp og økte bevilgningene til Forsvaret. Martin Tranmæl førte an i denne kampen og i 1936 ble den rene antimilitarismen forlatt av Det norske Arbeiderparti.

War Resisters' International, WRI, ble stiftet i Bilthoven i Nederland i 1921. Deres følgende erklæring er forblitt uendret: «Krig er en forbrytelse mot menneskeheten. Jeg er derfor fast bestemt på ikke å støtte noen form for krig og å strebe for å fjerne alle årsaker til krig». Den fikk sin norske avdeling, Folkereisning mot Krig, i 1937. I hvilken grad samfunnet kunne pålegge militærnektene alternativ tjeneste ble diskutert, og om de som nektet sivil tjenesteplikt skulle tilbakeføres til det militæret. Dette gjaldt de som av revolusjonære sosialistiske syn nektet å trekke i uniform. Det førte til en pressediskusjon da Karl Evang, som nyutdannet lege, i 1930 ble ilagt 108 dagers tvangsarbeid for militærnektning og sonet på hjelpefengselet i Grensen. I 1926 lanserte WRI et militærnektermanifest som ble undertegnet blant andre av Christian Lange, Nobels fredsprisvinner i 1923. Manifestet ble et av de viktigste midlene i kampen mot krig og oppfordring til militærnektning. Fascismens framvekst førte imidlertid til at mange fikk samvittighetsproblemer med sitt pasifistiske ståsted, blant dem Albert Einstein.

Av mange militærmotstandere som omtales i boken,

er Olaf Kullmann (1892-1942) spesielt interessant; utdannet sjøoffiser i 1914 med beste karakter, jurist i 1923 og utnevnt til marinekaptein i 1929. Inspirert av Briand-Kellogg-pakten 1928, som går ut på at landene forplikter seg til å søke internasjonale stridigheter avgjort på fredelig vis og ikke gripe til krig, ville han med sitt eksempel demonstrere hva pakten, som Norge sluttet seg til, stod for. På en konferanse i Amsterdam 1932 oppfordret Kullmann offiserene til å gjøre opprør mot krig. «De må meddele sin regjering, at de, i tilfelle forbryterne skulle velge å gå til krig, nekter enhver deltakelse i krigsmetoden. Hvis krigen mot krigen skal lykkes må det organiseres i tide og alle arbeidere må være med». I debatten som fulgte ble det i den konservative presse reist krav om at Kullmann måtte avsettes, mens arbeiderpressen forsvarte ham. Han og Arbeiderpartiet gikk inn for å legge om forsvarsapparatet til et vaktvern. Kullmann ble i Tidens Tegn beskylt for å være landsforræder, mens Arbeiderbladet mente at landsforræderi er snarere når en hisser befolkningen til krig. I 1933 ble Kullmann fradømt sitt embete. Etter dette ble han fredsaktivist gjennom taler, skrifter og medstifter av Folkereisning mot Krig i 1937. «Nekt å delta økonomisk og som soldater – i noen form for krigstjeneste! Foretrekk å miste ditt eget liv fremfor å ta andres». Borgerpressen latterliggjorde ham som sinnsforvirret kjekkas, som mislykket forsøkte å bli martyr. Statsminister Nygaardsvold uttalte i Tidens tegn

1935 «hva Kullmann foretar sig får bli hans egen sak. Jeg kan ikke si det interesserer mig så svært meget». I 1935 meldte Kullmann seg ut av Arbeiderpartiet da han mente at deres fredspolitik hadde endret seg. Etter invasjonen 9. april 1940 syklet han rundt i Norge på foredragsturne. Han ble arrestert og sendt til Grini, der han ble tilbudt å slippe fri hvis han skrev under på at han aldri mere skulle drive fredsarbeid. Det nektet han og ble i 1942 sendt til Sachsenhausen, sammen med Einar Gerhardsen og Arnulf Øverland, der han døde. I sitt dikt om Olaf Kullmann i Sverdet bak døren 1959 skriver Arnulf Øverland:

«Det altfor lille stykke brød,
Det delte han. Det ble hans død.

Jeg åt mitt brød i stille skam
Og overlevet derved ham».

Etterkrigstiden med Norges innmelding i NATO i 1949, som et av de 12 opprinnelige land, politisering av fredsbevegelsen og starten på atompasifismen, er grundig omtalt i boken. Erfaringene fra fem års nazi-okkupasjon og Sovjetunionens bidrag til regimeskifte i en rekke øst-europeiske land, fikk mange tidligere militærmotstandere til å snu og ønske Norge vekk fra nøytralitet og inn i et vestlig militært fellesskap. Det faktum at Arbeiderpartiet hadde absolutt flertall i perioden 1945-61 gjorde at de i over 15 år bestemte norsk utenriks- og forsvarspolitik. Debatten ble desto skarpere og mer konfliktfylt innad i partiet. Norge støttet NATOs atomstrategi om «massiv gjengjeldelse» som gjaldt fra 1957. Om dette var det strid innad i Arbeiderpartiet. I 1951 søkte 1371 siviltjeneste og dette tallet økte til over 2000 fra 1972. Det var også diskusjon om vedtaket om at atomvåpen ikke skulle plasseres på norsk jord i fredstid på partiets årsmøtet i 1957. Det var atomprotestmarsjer og aksjoner i mange land og betydelige protester som mange solidariser seg med. Norske myndigheter godtok ikke atom-pasifistene som militærnektene. De som påberopte seg dette ble nektet fritak, og fengslet om de opprettholdt sitt standpunkt. Fengslet ble også de som nektet siviltjeneste. Det var diskusjon om liberalisering av loven slik at det ikke skulle kreves at militærnektene skulle ta avstand fra enhver bruk av vold i alle sammenhenger. Det ble i 2010 innført verneplikt for kvinner og i 2012 ble den sivile verneplikten avskaffet. Bare retten til nektning, da inkludert protest

Norske myndigheter godtok ikke atom-pasifistene som militærnektene.

mot masseødelegelsesvåpen, stod igjen som fritaksgrunn. I 2022 ble loven om militærnektning avskaffet.

Skolering av tjenestepliktige i fredsarbeid er et politisk brennbart tema som er utførlig diskutert av et stort knippe av godt skolerte og interessante forfattere. Kravet om en forskole med opplæring i ikke-militær konflikthåndtering og fredsbyggende arbeid ble fremmet av Sivilarbeidernes hovedsekretariat og fredsorganisasjoner. Fra militært hold ble det hevdet at en slik skolering kunne få alvorlige følger for landets forsvarsberedskap og det alminnelige syn på militærtjenesten. Da saken var oppe i Stortinget i 1972 ble det med 87 stemmer mot Høyres 25 vedtatt ett års prøvedrift med en forskole på Ringeby. Ikke uten motstand var denne skolen i drift frem til Stortinget bevilget penger til bygging av en forskole ved Hustad leir som ble åpnet i 1984. Beskrivelsen av hvordan også denne skolen ble motarbeidet og hvor umulig forholdene ble, er interessant lesning. Skolen ble nedlagt 2002 etter forslag fra justisminister Odd Einar Dørum.

Bokens siste del er viet et bredt spekter av begrepet fred fra tiden etter Sovjetunionens fall og Warszawapaktens oppløsning. Dette dekker politikk, religion, diktning, billedkunst og film.

Denne boken er en imponerende samling av fakta og synspunkter på krig, forberedelser til krig, og fremfor alt om dem som har kjempet for alternative løsninger i Norge. Den beskriver også hvilke krefter som settes inn for å nøytralisere og bekjempe militærmotstanderne. Det er en enestående samling forfattere som her har gått sammen om gi et uovertruffent bilde av den norske fredsbevegelsen.

Foto: Jamie Christian/Bulletin of Atomic Scientists

Ifølge «Doomsday Clock Statement» fra forsknings- og sikkerhetskomiteen i Bulletin of the Atomic Scientists ble dommedagsklokka den 24. januar 2023 flyttet frem 10 sekunder til 90 sekunder på midnatt.

Av Kirsten Osen
Rådsmedlem i Norske
leger mot atomvåpen

Klokka «avleses» i januar hvert år og symboliserer risikoen for atomkrig med midnatt som metafor for dommedag = verdens ende. Ideen skriver seg fra forskerne som utviklet atombomben i Manhattan-prosjektet i USA, og som i etterkant erkjente hvilken fare våpenet innebærer for menneskeheten. Bulletin of the Atomic Scientists ble stiftet i Chicago i 1945 med en forsknings- og sikkerhetskomité som nå også omfatter 10 Nobelprisvinnere. Av de 76 årlige avlesningene siden 1947 har 25 vist endring fra foregående år, som illustrert grafisk i figuren.

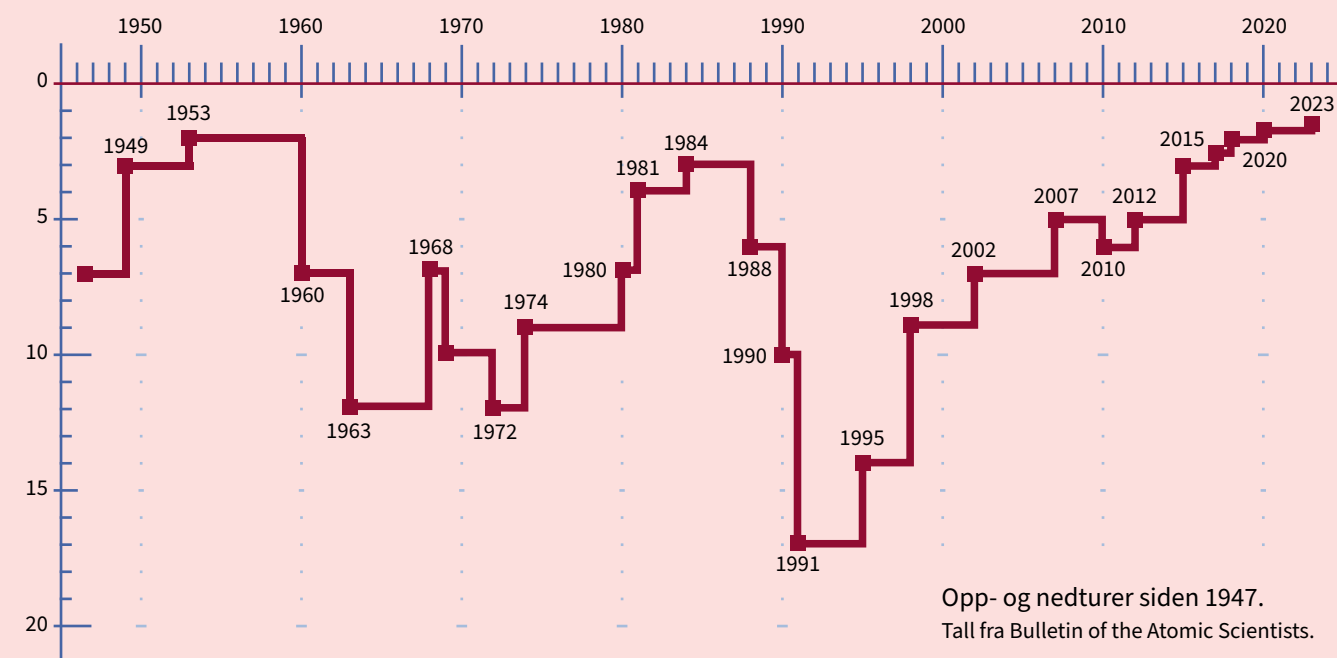
Den første prøvesprengningen av atomvåpen ble foretatt i Nevada-ørkenen i juli 1945. Da forskningslederen Robert Oppenheimer så den voldsomme eksplosjonen, utbrøt han fælen: «Jeg er blitt døden, verdens ødelegger». For første gang var mennesker blitt i stand til å frigjøre noen av de enorme kreftene som siden big bang for ca. 15 milliarder år siden har vært lagret i atomenes kjerner. Foruten en voldsom eksplosiv kraft, innebærer sprengningen også en enorm varmeutvikling og dannelse av radioaktive isotoper.

Virkningen i bebyggelse ble demonstrert en måned senere da USA først slapp en atombombe i Hiroshima og deretter i Nagasaki. Det samlede antall umiddelbart drepte var ca. 135 000. Omtrent dobbelt så mange ble skadet, til dels med påfølgende død eller varig svekket helse. Mens sprengvirkningen fikk husene til å styrte

sammen omtrent som i jordskjelvet i Tyrkia og Syria nylig, skapte varmen et inferno av branner i et enda større område der det dessuten regnet av dødbringende radioaktive isotoper. Ved bruk av flere atomvåpen vil røyken fra brannene kunne forårsake mangeårig temperaturfall med sviktende matproduksjon og hungersnød over store deler av jorden, mens levende organismer utsettes for stråleskade fra radioaktivt nedfall (Nuclear famine, Matt Bivens, IPPNW 2022).

Grafen i figuren som stammer fra Bulletin of Atomic Scientists, viser tre topper: 1953, 1984 og 2023 med den siste nærmere katastrofen enn noen gang. De senere årene er også klimaendringene og nye teknologier som kunstig intelligens medregnet, men hovedvekten ligger fortsatt på atomvåpen. I 2023 gir Ukraina-krigen og truselen om å bruke atomvåpen stor grunn til bekymring.

I den grad klokka indikerer politiske spenninger mellom øst og vest, sett med vestens øyne, tyder avlesningene på en kontinuerlig økning av spenningen helt fra slutten av 2. verdenskrig og frem til idag, bare avbrutt av to bratte fall: det ene fallet på 1950-60-tallet med den delvise prøvestansavtalen i 1963 og SALT I- og ABM-avtalene i 1972; det andre fallet på slutten av 1980- og starten av 1990-tallet med START I-avtalen i 1991 og START II i 1993.

De sovjetiske og amerikanske regjeringssjefene i de to avspenningsperiodene var Nikita Khrusjtsjov (1953-1964), Dwight D. Eisenhower (1953-1961) og John F. Kennedy (1961-1963) i den første og Michail Gorbatsjov (1985-1991), Ronald Reagan (1985-1989) og George H.W. Bush (1989-1993) i den andre. Både Khrusjtsjov og Gorbatsjov var regjeringssjefer i hele den avspenningsperioden de tilhørte hvorefter de, i motsetning til de fleste andre sovjetiske regjeringssjefer som satt til de døde, ble sparket fra posisjonen som om politikken de førte var uønsket.

Det er bemerkelsesverdig at Cuba-krisen i 1961-62 ikke har etterlatt spor i grafen til tross for at krisen generelt er blitt oppfattet som særdeles farlig. Krisen utspant seg under John F. Kennedy og Nikita Khrusjtsjov, først med USAs støtte til eksilkubanernes mislykkete invasjon i Grisebukta på Cuba i april 1961, dernest med USAs motstand mot utplasseringen av sovjetiske atommissiler på Cuba i oktober 1962. Grunnen til at dette ikke ble registrert av dommedagsklokka, kan være at problemene begge ganger roet seg før årets slutt. Når en konfrontasjon ble avverget i 1962, kan det også henge sammen med at det siden 1959 hadde vært aktivt diplomatisk samarbeid mellom USA og Sovjetunionen angående et enstemmig vedtatt forslag i FN om generell og komplett nedrustning, presentert av Sovjetunionen og Storbritannia og fremført i FNs generalforsamling av Khrusjtsjov personlig. Da Robert Kennedy, presidentens bror, henvendte seg til den sovjetiske ambassaden, var de villige til å lytte. Krisen ble løst på mindre enn to uker ved dialog.

Et forhold det er spesiell grunn til for NLA å feste seg ved, er at IPPNW ble dannet i 1980 ved samarbeid mellom leger fra USA og Sovjetunionen mens

spenningen var i rask stigning under Carter og Bresjnev. Reagan kom inn i 1981 og Gorbatsjov i 1984, og i 1986 møttes de to i Reykjavik. Der greide de ikke å bli enige om Gorbatsjovs forslag om å avskaffe atomvåpen innen år 2000, men de startet en dialog som i 1987 førte til den sterkt spenningsreducerende INF-avtalen om fjernelse av landbaserte mellomdistansemissiler.

Det som gir særlig grunn til bekymring nå, er den jevne, ubrutte stigningen av spenningen gjennom de siste 30 årene fra 1991. USA har i denne perioden hatt seks presidenter: George H.W. Bush (1989-1993), Bill Clinton (1993-1997), George W. Bush (2001-2009), Barack Obama (2009-2017), Donald Trump (2017-21) og Joe Biden fra 2021, mens Russland i realiteten bare har hatt to: først Boris Jeltsin (1991-1999) og deretter Vladimir Putin som har hatt den reelle makten i 24 år fra 1999 bare avbrutt av en konstitusjonelt pålagt pause med Dmitry Medvedev (2008-2012) som sammen med Obama signerte nedrustningsavtalen New START mellom Russland og USA i 2010 (markert med en liten dip i grafen). Avtalen ble suspendert av Putin tidligere i år, mens Trump på sin side trakk USA fra Paris-avtalen i 2017, fra atomavtalen med Iran i 2018, og fra INF-avtalen med Russland i 2019. Så her praktiseres uforstand i begge leire.

Krigen i Ukraina bidrar til spenningsøkningen bl.a. med kamper nær atomkraftverk og trussel om bruk av atomvåpen. Det er idag vanskelig å se noen fredelig løsning på Ukrainakrigen. Den vestlige våpenhjelpen til Ukraina har forståelig nok bred støtte, men våpenoverføringene og debatten knyttet til disse synes å skygge for leting etter livreddende forhandlingsløsninger.

VELKOMMEN TIL ÅRSMØTE

**LØRDAG 23. SEPTEMBER 2023
I TRONDHEIM**

Årsmøtet er Norske leger mot atomvåpens høyeste organ. Alle ordinære medlemmer som har betalt kontingent inneværende år og senest fire uker før årsmøtet har stemmerett. Støttemedlemmer har forslags- og talerett.

Medlemmer som ønsker å fremme saker eller vedtektsendringer for årsmøtet må melde disse på epost til info@legermotatomvapen.no innen 23. august 2023. Sakspapirer publiseres på hjemmesiden senest to uker før møtet, og sendes elektronisk til påmeldte.

Vi kommer tilbake med mer informasjon om tidspunkt og sted for årsmøtet i nyhetsbrev og på hjemmesiden.

**NORSKE LEGER
MOT ATOMVÅPEN**